

نگاهی به جرایم یقه سفیدان از دیدگاه جرم‌شناسی آسیب اجتماعی محور

چکیده

یکی از طبقه‌بندی‌های معروف مجرمان در دانش جرم‌شناسی، تقسیم‌بندی آنان به مجرمان یقه‌سفیدی و یقه‌آبی است. یقه‌سفیدان که جزء مجرمان خطرناک به حساب می‌آیند، دارای ظاهری آراسته و از طبقات متوسط و بالای جامعه هستند. در دانش حقوق، ایراد خسارت و وجود رابطه سببیت میان فعل زیان‌بار و نتیجه، لازمه تحقق ضمان است و جرم‌شناسی خسارت اجتماعی محور در مقایسه با حقوق کیفری، از نگاه بالاتری به مسائل اجتماعی می‌پردازد. عدم رعایت مقررات مرتبط با کار و مربوط به شغل، مسائل مربوط به محیط زیست، اقتصاد و تجارت توسط صاحبان کارگاه‌ها و کارخانجات و بنگاه‌های مالی و اقتصادی که خسارات گسترده‌ای در بعد جسمانی، روانی و... را به آحاد جامعه تحمیل می‌نماید، نمونه‌هایی از رفتارهای مورد مطالعه در جرم‌شناسی خسارت اجتماعی محور هستند. با وجود تصویب قوانین مختلف، سیستم عدالت کیفری، توانایی قابل ملاحظه‌ای برای جلوگیری از تکرار جرایم خسارت اجتماعی محور یقه‌سفیدان ندارد. پژوهش پیش‌رو در پاسخ به این سوال که از نظر جرم‌شناسی خسارت اجتماعی محور (آسیب اجتماعی شناسی) چه عواملی باعث گسترش جرایم یقه سفیدان می‌شود و چه راهکارهایی برای مقابله با پیشنهاد می‌شود، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای به این نتیجه دست یافته است که رفتار آسیب‌زای یقه‌سفیدان، در نظام عدالت کیفری و جرم‌شناسی مورد شناسایی و جرم‌انگاری قرار نمی‌گیرد و تا زمانی که این رفتارها صراحتاً جرم‌انگاری نشود، کشف و تعقیب آن دشوارتر نیز می‌شود؛ تعدد سازمان‌های موازی جهت بازرسی و نظارت، عدم هماهنگی و ارتباط نظام مند برای تبادل اطلاعات میان آن‌ها، در کنار ساختار نامناسب اداری از مهم‌ترین عوامل گسترش جرایم زیملوژیک یقه سفیدان محسوب می‌گردند. همچنین لازم است سیاست جنایی افتراقی درخصوص رسیدگی به جرایم مذکور یقه‌سفیدان تنظیم و اجرا گردد.

واژگان کلیدی: یقه‌آبی‌ها، یقه سفیدان، جرایم خسارت اجتماعی محور، جرم‌شناسی

مقدمه

مجرمین یقه سفید کسانی هستند که با سوءاستفاده از موقعیت و نفوذ اداری خود مرتکب جرایم سودآور می‌شوند. در رابطه با جرایم زیملوژیک یقه‌سفیدان، تأکید نه تنها بر فعالیت‌های مضر شرکت‌ها که اغلب در ارتباط با افعال یا ترک‌فعال‌های دولتی انجام می‌شود، نیست، بلکه بر تأثیری که چنین فعالیت‌هایی بر مردم می‌گذارد، از جمله بیکاری، آلودگی، مالیات بیش از حد یا هرگونه نقض حقوق اجتماعی و انسانی، اشاره دارد.

سازمان‌ها و شرکت‌های بزرگ صنعتی و تجارتي (مانند پتروشیمی، فلزات، برق و حمل و نقل) بزرگترین آلوده‌کننده‌های محیط زیست به‌شمار می‌روند؛ زیرا فضولات خود را برای فرار از هزینه‌های گزاف مصرف وسایل ضد آلودگی و انتخاب رویکردهای سالم‌تر محیطی به‌هر نحو ممکن در هوا، دریا و خشکی رها و انبار می‌کنند (یعقوبی و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۱۱). البته آلودگی‌های زیست‌محیطی تنها بخشی از مباحثی است که جرم‌شناسی خسارت اجتماعی محور به آن می‌پردازد و در خلال مباحث آتی، به مصادیق دیگر نیز پرداخته می‌شود.

به‌نظر بنیان‌گذاران آسیب اجتماعی‌شناسی یعنی تامبس^۱ و هیلارد^۲، جرم تنها دو شخص بزه‌کار و بزه‌دیده را درگیر می‌کند؛ حال آنکه باید به آسیب‌ها و صدمات شدید اجتماعی پرداخت که مهم‌ترین ارزش‌های یک گروه اجتماعی یا یک ملت را خدشه‌دار می‌کند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۰: ۱۰۲۵-۱۰۲۷)؛ از جمله جرایم دولت، کوتاهی حکمرانان در مدیریت حوادث ناگوار طبیعی یا اجتماعی، قصور پزشکان، مهندسان، قضات، پلیس، فرمانداران و... به‌دلیل عدم انجام وظایف و عدم رعایت اخلاق حرفه‌ای که منجر به آسیب‌های جسمانی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در سطح گسترده می‌شود، عدم رعایت مقررات ناظر بر کار و اشتغال، محیط‌زیست، اقتصاد و تجارت توسط مدیران و صاحبان صنایع و کارخانه‌ها و بنگاه‌های مالی و اقتصادی و تجاری که ناگزیر خسارات حیاتی، جسمانی، روانی و حتی احساسی شدیدی را برای مردم به بار می‌آورد، نمونه‌هایی از این رفتارها هستند (همان).

در این پژوهش ابتدا به مفهوم مجرم یقه‌سفید و یقه‌آبی و مفهوم جرم‌شناسی آسیب اجتماعی محور اشاره شده است (۱). سپس به ویژگی جرایم خسارت اجتماعی محور یقه‌سفیدان پرداخته می‌شود و ویژگی‌های مرتکبان، بزه‌دیدگان، خسارت‌ها و جرایم به‌صورت مجزا بحث می‌شود (۲). پس از آن به عوامل گسترش جرایم یقه‌سفیدی اشاره می‌شود و در آن ساختار مناسب اداری، استفاده از اصل بر تقوی به جای نظریه انتخاب عمومی، ضعف نظام کیفری در واکنش افتراقی و چالش‌های نظام نظارتی مورد بررسی و تحلیل قرار خواهد گرفت. (۳)

1. Tombs

2. Hillyard

۱. مفاهیم

تحلیل بزهکاری یقه‌سفیدان در پرتو رویکرد آسیب اجتماعی‌محور، پیش از هر چیز مستلزم توضیح مفاهیم کلیدی پژوهش است. از آنجا که جرم‌شناسی کلاسیک عمدتاً بر مدار جرم‌انگاری رفتارهای طبقات فرودست (یقه‌آبی‌ها) شکل گرفته است، مطالعه جرایم طبقات صاحب‌نفوذ نیازمند یک بازنگری بنیادین در تعاریف سنتی است. افزون بر این، برای درک عمق خساراتی که این گروه به پیکره جامعه وارد می‌کنند، عبور از نگاه مضیق حقوقی و تمسک به پارادایم جرم‌شناسی آسیب‌اجتماعی‌محور ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است تا بتوان آن دسته از رفتارهای زیان‌باری را که علی‌رغم ماهیت خسارت‌بارشان، در پوشش قانون یا ساختارهای اداری پنهان مانده‌اند، شناسایی نمود. بر این اساس، در این مبحث ضمن تبیین ویژگی‌های متمایزکننده این دو گروه از مجرمان، به مفهوم جرم‌شناسی آسیب‌اجتماعی‌محور اشاره خواهد شد.

۱-۱. مفهوم مجرم یقه‌سفید و یقه‌آبی

هنگامی که در مورد جرم سخن گفته می‌شود، عمدتاً بر جرایم خشن تمرکز می‌شود. در مطالعه جرم‌شناسی، محققان معمولاً توافق دارند که جرایم می‌تواند توسط افراد طبقات اجتماعی مختلف انجام شود.

در مطالعه پدیده بزهکاری، به دو گروه از بزهکاران مورد مطالعه قرار می‌گیرند؛ دسته نخست، کسانی‌اند که علاوه بر فقر فکری و فرهنگی، دچار فقر مالی و اقتصادی شدید نیز هستند و به همین دلیل گاهی مرتکب جرم می‌شوند. مجرمان یقه‌آبی معمولاً از طبقات متوسط جامعه و از توده‌های مردم هستند و جرایم آن‌ها اغلب خشونت‌آمیز و برای حل مشکلات اقتصادی، بحران معیشتی یا فقر شدید است. در مقابل دسته دیگری از بزهکاران وجود دارند که به آن‌ها بزهکاران یقه‌سفید گویند. امروزه واژه بزهکار یقه‌سفید به بزهکارانی اطلاق می‌شود که با نفوذ سیاسی، اقتصادی و اجتماعی خود بی‌آنکه در جامعه ردپایی از خود به جای بگذارند و تحت تعقیب قرار گیرند، مرتکب جرایم فوق‌العاده خطرناک و زیان‌بار می‌شوند (میرخلیلی، ۱۳۹۵: ۸). برخی از تعاریف بیان شده در منابع لاتین در خصوص جرایم یقه‌سفیدان بر جرائم ارتكابی توسط افراد طبقات بالاتر یا افراد دارای موقعیت بالا، به ویژه جرایمی که در طول شغل خود مرتکب شده‌اند، تمرکز دارند (Jones, 2020: 16؛ پیکا، ۱۳۹۳: ۸۵). مجرمان یقه‌سفید به انواع گوناگونی تقسیم می‌شوند؛ گروهی از

آنان کارگزاران و مسئولان حکومتی‌اند. گروه دیگر، مجرمان اقتصادی و طبقات مرفه‌اند و گروهی نیز با راه‌یابی در طبقه حاکم، به اهداف و مطامع غیرقانونی خود دست می‌یابند و در حاشیه امن و دور از دسترس دستگاه عدالت کیفری قرار می‌گیرند (میرخلیلی، ۱۳۹۵: ۱۸).

تحقیقات تجربی نشان داده است که هزینه مالی و مضرات فیزیکی جرایم یقه‌سفید بر تأثیر اجتماعی جرایم سنتی مانند سرقت و حتی قتل سایه افکنده است. با این وجود، به دلیل قدرت و نفوذ مجرمان یقه‌سفید، واکنش جامعه به جرایم خیابانی، هم در برخورد رسانه‌ای و هم در سیاست‌های کیفری، شدیدتر است (Michel, 2015: 28).

اگرچه این تصور عمومی وجود دارد که جرایم یقه سفیدان آسیب کمتری نسبت به جرایم خشن دارد، اما این درست نیست. جنایتکاران یقه‌سفید اغلب به اندازه سایر جنایتکاران خشن، قدرتمند و خطرناک هستند. مطابق اندیشه گاروفالو و خیم‌ترین حالت خطرناک مربوط به افرادی است که درجه استعداد جنایی و قابلیت سازگاری بالایی با جامعه دارند و ظرفیت مجرمانه آن‌ها تحت پوشش شغلی آبرومند و وضعیت اجتماعی مناسب، پنهان است (رایجیان اصلی، ۱۴۰۲: ۹۳).

همچنین در مقام بیان تفاوت‌های دیگر این دو دسته از مجرمان، می‌توان گفت که مجرمان یقه‌آبی نسبت به مجرمان یقه‌سفید، از موقعیت اجتماعی بالایی برخوردار نیستند و در دستگاه عدالت کیفری نفوذ کمتری نسبت به یقه سفیدان دارند. همچنین ابزار کیفری که در مقابل یقه‌آبی‌ها بسیار تیز و بُرنده عمل می‌کند، در برابر یقه‌سفیدها بسی گُند و ناتوان است. یقه‌سفیدها حیثیت خود را با حیثیت حاکمیت، نظام و نهادهای آن گره زده‌اند؛ به گونه‌ای که تصور می‌شود برخورد با آنان از موجبات لکه‌دار شدن آبروی حاکمیت یا نهاد و سازمان خاص تلقی شود (میرخلیلی، ۱۳۹۵: ۳۵).

۱-۲. مفهوم جرم‌شناسی آسیب اجتماعی محور

اثربخشی نظام‌های عدالت کیفری برای تحقق عدالت چه در تئوری و چه در عمل، از دیرباز مورد توجه جرم‌شناسان منتقد بوده است و جرم‌شناسان انتقادی مدت‌ها بر شکست سیستم‌های عدالت کیفری در عملکرد بی‌طرفانه و تحقق عدالت تأکید کرده‌اند. این

نگرانی‌ها به جستجوی رویکردهای جایگزین برای تحقق عدالت و مطالعه راه حلی برای آسیب‌های موجود در زندگی بشری، فراتر از انگاره‌های جرم دامن زده است.

"زمیا" از واژه‌ای یونانی *zemia* به معنای آسیب، صدمه و زیان (اجتماعی) می‌آید و این گرایش جدید، با رویکردی عدالت اجتماعی مدار تاسیس رشته جدیدی را در آغاز سده بیست و یکم با عنوان "آسیب (صدمه) اجتماعی شناسی" به جای جرم‌شناسی پیشنهاد می‌کند (نجفی ابرندآبادی و هاشم بیکی، ۱۴۰۱: ۲۱).

زمیولوژی^۲ به عنوان راهی برای «اندیشیدن دوباره در مورد آسیب‌های اجتماعی و پاسخ به آن‌ها، که به طور فزاینده‌ای توسط سرمایه‌داری جهانی سود محور تولید می‌شود» پدیدار شد (Canning & Tombs, 2021: 23). این آسیب‌ها ممکن است بالفعل یا بالقوه و ناشی از فعل یا ترک فعل باشند (شمس‌ناتری و شهریاری، ۱۳۹۴: ۲۸۵). بنابراین رسالت خود را به جای تکیه به مفهوم مضیق جرم، بر آسیب-شناسی اجتماعی پدیده‌های مجرمانه در مفهوم موسع، قرار داده است (عمرانی فر و همکاران، ۱۴۰۱: ۸۰).

مفهوم جرم در نظر زمیولوژیست‌ها گسترده بوده و شامل رفتارهای انحرافی دولت‌ها و شرکت‌ها و آسیب‌های وارده از سوی آنان نیز می‌باشد. این رویکرد تأکید دارد مفهوم «مسئولیت» باید گسترش پیدا کند و دولت‌ها و سازمان‌ها نیز مسئول شناخته شوند (Hopici, 2016: 44). نکته‌ای که نویسندگانی مانند تامبس به آن اشاره می‌کنند این است که اکثریت قریب به اتفاق تلاش‌های به‌کار گرفته شده توسط سیستم‌های عدالت کیفری در سراسر جهان، آسیب‌های بسیار مهم‌تری را که از طریق اقدامات شرکت‌ها و دولت‌ها انجام می‌شود، نادیده می‌گیرند. این ممکن است شامل آسیب‌های زیست‌محیطی، شیوه‌های استخدامی یا حتی اقدامات جنگی باشد (Hillyard & et al, 2004: 18). منتقدان جرم‌شناسی استدلال می‌کنند که جرم‌شناسی از گذشته تا امروز همواره از موضوع اصلی مطالعات خود یعنی جرم به مفهوم خاص دور شده است و بدین‌سان اگر بنا بر وجود رشته‌ای باشد که همه شکل‌های آسیب و مسئله‌های اجتماعی را مطالعه کند، زمیولوژی قلمرو مطالعاتی مناسب‌تر و کامل‌تری از جرم‌شناسی خواهد بود (رایجیان اصلی، ۱۴۰۲: ۳۷-۳۸).

۱. برای دیدن برداشت‌های دیگری که واژه از زمیا وجود دارد مراجعه کنید به: بوکلی، اوی، کوتاه، جاستین (۱۴۰۰)، ترجمه هانیه هژیرالساداتی، چاپ اول، تهران: نشر میزان.

2. Zemiology

بسیاری از این اقدامات و رفتارهایی که در سطح اجتماع انجام می پذیرد، غیرقانونی تلقی نمی شوند اما آسیب های زیان بار بسیاری، برای خیل عظیمی از افراد را به دنبال دارند. نمونه بارز آن در ایران، آسیب های زیست محیطی از جمله آلودگی هوا در اثر مصرف مازوت در نیروگاه ها به جای مصرف گاز، آسیب های مربوط به جرایم راهنمایی و رانندگی و صنعت خودروسازی است که هر ساله، خسارات مالی و جانی گسترده ای را به بار می آورد. تمامی این موارد در جرم شناسی آسیب اجتماعی محور مورد مطالعه قرار می گیرند.

۲. ویژگی های جرایم آسیب اجتماعی محور یقه سفیدان

باتوجه به تاثیر یقه سفیدان بر سیاستمداران، بسیاری از رفتارهای ارتكابی یقه سفیدان، جرم انگاری نمی شود. وقتی رفتاری در قانون جرم محسوب نشود و جزء اولویت های حاکمیت برای جرم انگاری نباشد تا برای مرتکبان آسیب های جبران ناپذیر، حد و مرزهای جرم را تعیین کند و برای آن مجازات تعیین نماید، جامعه نیز حساسیت و واکنش جدی نشان نمی دهد. متأسفانه در سال ۱۳۹۱ لایحه قضازدایی و حذف برخی عناوین مجرمانه از قوانین به مجلس ارسال شده است و در آن بسیاری از قوانین مربوط به حوزه محیط زیست و بهداشت از زمره جرایم خارج و ارتكاب آن رفتارها تخلف محسوب شده است حال آن که باید برخورد شدیدتری با مرتکبان این جرایم صورت پذیرد نه این که وصف جرم از آن رفتارها زایل گردد^۱. در رابطه با جرایم یقه سفیدان، تأکید نه تنها بر فعالیت های مضر شرکت های تولیدی و بنگاه های اقتصادی خصوصی نیست، بلکه به اعمال یا ترک فعل های دولت و تأثیری که چنین فعالیت هایی بر بیکاری و نقض هرگونه حقوق اجتماعی و انسانی می گذارند، نیز می باشد. ممکن است دولت ها اعمال زیان بار خود را که جان و مال مردم را در معرض تهدید قرار می دهند، جرم انگاری نکنند و چنین رفتارهایی جرم نباشند و در نتیجه، مسئولیتی نداشته باشند. به عبارت دیگر، جرم آن چیزی است که دولت ها تعیین می کنند و به خاطر همین دولت ها خود را از جرم مبری می دانند (صادقی و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۱۶-۱۱۷). رفتار آسیب زا/جرم زای حکومت، اساساً در نظام عدالت جنایی و جرم شناسی مورد شناسایی و جرم انگاری قرار نمی گیرد و به تبع آن، قربانیان آسیب های گسترده را که ناشی از نتایج سوءبرنامه ها و سیاست گذاری های عمومی حکومت است را مورد بازنمایی قرار نمی دهد (ناظمی پور و دیگران، ۱۴۰۱: ۳۵۱)؛ در شرایطی که رفتارهای دارای آسیب یقه سفیدان صراحتاً جرم انگاری نشود، کشف ماهیت مه آلود آن رفتارها حتی دشوارتر نیز می شود؛ نه تنها نشانه هایی از کنترل بیشتر نسبت به این رفتارها

۱. پس از اظهار نظر کارشناسی مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی مورخ ۹۲/۹/۳ مبنی بر رد این لایحه، خبری از تصویب آن در مجلس نیست.

وجود ندارد بلکه سیاست‌های جرم‌زدایی (همانند آنچه در خصوص لایحه قضازدایی اشاره شد) در خصوص جرایم خسارت اجتماعی محور یقه‌سفیدان وجود دارد که باعث می‌شود بیش از پیش مرتکبان به ارتکاب فعالیت‌های غیرقانونی خود ادامه دهند.

همچنین، علی‌رغم اینکه جرایم آسیب اجتماعی محور یقه‌سفیدان در سطوح بالا و در حد وسیع رخ می‌دهند، اما به دلیل اینکه نسبت به جرایم توده‌های مردم حساسیت برانگیز نمی‌باشند (میرخلیلی، ۱۴۰۲: ۱۴۷)، کمتر مورد توجه قرار می‌گیرند. افکار عمومی بیش از آن‌که علاقه‌مند به شنیدن خبر مجازات شرکت تولید دستمال کاغذی که به جای ۱۰۰ عدد دستمال، ۹۸ عدد آن را درون کارتن گذاشته و در سطح کشور توزیع و به فروش رسانده و سودهای کلانی از این طریق به دست می‌آورد، باشند، در پی شنیدن اخبار مربوط به قتل‌ها و تجاوزات هستند و صاحبان رسانه نیز به خوبی از این موضوع آگاهی دارند و به همین دلیل، صفحات حوادث روزنامه‌ها در سطح گسترده خبرهای اخیرالذکر را پوشش می‌دهند.

به عقیده نگارندگان، تمرکز بر آسیب به جای جرم، تلاشی برای عبور از بن‌بست‌های قانونی است که به دلیل نفوذ قدرت، بر رفتارهای خسارت‌بار یقه‌سفیدان برچسب مجرمانه نمی‌زند. با این حال، باید پذیرفت که انتزاعی بودن بزه‌دیده در این حوزه، عملاً نظارت اجتماعی را سلب کرده و مطالبه‌گری مردم را با چالش مواجه ساخته است؛ نتیجه این فرآیند، تقلیل خسارات کلان جامعه به جرایم خرد و یقه‌آبی هاست که کارکرد بازدارندگی و عدالت‌محور حقوق کیفری را در برابر صاحبان قدرت به حاشیه می‌راند. با در نظر گرفتن این گستره رفتاری، در ادامه به بررسی ویژگی‌های اختصاصی مرتکبان، بزه‌دیدگان و ماهیت خسارات ناشی از این جرایم پرداخته می‌شود.

۱-۲. ویژگی‌های مرتکبان

مهم‌ترین ویژگی مرتکبان یقه‌سفید جرایم آسیب اجتماعی محور این است که پایگاه اجتماعی بالایی دارند؛ به‌عنوان مثال چند سالی است که از واردات خودروهای خارجی به بازارهای داخلی سخن به میان می‌آید. اما تاکنون این امر به نحو مطلوب محقق نشده است و مردم ناچار به خرید خودروهای بی‌کیفیت داخلی هستند و همه ساله افراد بسیاری در اثر تصادفات جاده‌ای جان خود را از دست می‌دهند یا خسارات جبران‌ناپذیری به ایشان وارد می‌آید. بیمه ایران در سال ۱۴۰۰ حدود ۱۱۵,۳۲۹.۵ میلیارد ریال و در سال ۱۴۰۱

حدود ۱۷۰,۲۰۴۸ میلیارد ریال بابت بیمه شخص ثالث به عنوان خسارت به افراد پرداخت کرده است. سهم بخش غیردولتی نیز در پرداخت خسارت بیمه شخص ثالث در سال ۱۴۰۰، مبلغ ۱۱۶,۲۸۱.۱ میلیارد ریال و در سال ۱۴۰۱ حدود ۳۲۸,۶۸۸.۵ میلیارد ریال بوده است. در ایران از سال ۱۳۷۳ تا سال ۱۳۸۶ نزدیک به ۳۰۰ هزار نفر جان خود را در تصادفات جاده‌ای از دست داده‌اند. پژوهشکده حمل و نقل که زیر نظر وزارت راه و شهرسازی فعالیت می‌کند، با انتشار گزارشی درباره آمار تصادفات جاده‌ای در ایران و مقایسه آن با سایر کشورها نشان می‌دهد که ایران بین سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۴ میلادی جایگاه دوم جهانی را پس از کشور السالوادور از نظر تعداد کشته به یکصد هزار نفر جمعیت در تصادفات جاده‌ای را به خود اختصاص داده است (محمدیان امیری، ۱۳۹۳: ۵). این ارقام نشان از بالا بودن آسیب‌های وارده دارد و یکی از دلایل اصلی ورود این آسیب‌ها، بی‌کیفیتی خودروهای داخلی در دسترس مردم است. با این وجود برخی از نمایندگان مجلس، شدیداً از عملکرد خودروسازان داخلی دفاع می‌نمایند و مخالف واردات خودروهای دسته دوم خارجی هستند. به عبارت دیگر، با وجود آسیب‌های بی‌شماری که در نتیجه رانندگی با خودروهای بی‌کیفیت حادث می‌شود، باز هم افرادی در سطوح بالای حاکمیت حضور دارند که از عملکرد نامطلوب خودروسازان (که یکی از جلوه‌های اصلی ارتکاب جرایم زیملوژیک در ایران هستند) دفاع می‌کنند و این امر دلالت بر رخنه یقه‌سفیدان در حاکمیت دارد. شاید به همین دلیل است که برخی از نویسندگان معتقدند اگر فساد در سیستم فراگیر شود، مقامات دولتی، چه بوروکرات‌ها و چه نمایندگان منتخب، برنامه‌ها و پروژه‌های عمومی را به گونه‌ای طراحی می‌کنند که به جای منافع عمومی، فرصت‌های بیشتری برای منافع خصوصی ایجاد کنند (موسوی فرد و دیگران، ۱۴۰۳: ۳۱۹).

همچنین بسیاری از مرتکبان جرایم آسیب‌اجتماعی محور، کارگزاران حکومتی هستند و در راستای اجرای وظایف خود مرتکب جرایم زیملوژیک می‌شوند. سیاستمداران، تصمیمات و سیاست‌هایشان، جنبش‌هایی که از آنها حمایت می‌کنند، نظام‌های ایدئولوژیکی که از آنها حمایت می‌کنند و از آنها بهره‌برداری می‌کنند و نهادهایی که آنها را توانمند می‌سازند، ظرفیت‌های بی‌سابقه‌ای برای آسیب‌رسانی دارند (Davis & White, 2023: 91). یکی از رویکردهای جرم‌شناسان به جرایم حکومتی، مدل آسیب اجتماعی‌شناسی است که آثار سوء ناشی از سیاست‌های عمومی حکومت را در برمی‌گیرد (ناظمی پور و دیگران، ۱۴۰۱: ۳۵۸).

۱. این آمار از مسئول شورای هماهنگی بیمه‌های استان اصفهان در تاریخ ۱۴۰۲/۱۰/۲ گرفته شده است و فایل اکسل آن نزد نگارنده موجود است.

برخورد دستگاه‌های قضایی و اجرایی با این دسته از مجرمان همراه با تساهل و تسامح است و به‌ندرت تحت تعقیب قرار می‌گیرند (میرخلیلی، ۱۳۹۵:۱۲). در صورتی نیز که به دلایلی مثل فشار افکار عمومی، تحت تعقیب قرار گیرند، اطلاعاتی جزئی از روند رسیدگی به پرونده‌ها منتشر می‌شود و در برخی موارد، اخبار بازگو شده از سوی مسئولان ذی‌ربط، ابهامات موجود را تشدید می‌کند.^۱ به لحاظ پیچیدگی‌های فساد و جرایم زیر مجموعه آن، تعقیب و مجازات این‌گونه بزهکاران با دشواری همراه است؛ قاعده تساوی همگان در برابر قانون، با موانع و چالش‌هایی روبروست؛ به‌ویژه اگر مظنونین به فساد، تجاری ثروتمند، مدیران عالی رتبه نظام اداری یا سیاستمدارانی برجسته باشند (محسنی، ۱۳۹۲:۱۴۲).

یکی از اقتصاددانان در مقام بیان اینکه مدیران شرکت‌ها به‌عنوان مصداقی از مرتکبان جرایم خسارت اجتماعی محور یقه‌سفیدان، به‌دنبال چه هدفی هستند بیان می‌دارد: تنها یک مسئولیت اجتماعی برای مدیران شرکت‌ها وجود دارد: آن‌ها باید تا حد امکان برای سهامداران خود پول به دست آورند. این یک الزام اخلاقی است. مدیرانی که اهداف اخلاقی و زیست‌محیطی را به جای سود انتخاب می‌کنند-مدیرانی که سعی می‌کنند اخلاقی عمل کنند- در واقع غیر اخلاقی هستند (Bakan, 2024:34).

تأمل در ویژگی‌های این گروه از بزهکاران نشان می‌دهد که ایشان برخلاف بزهکاران سنتی، نه از سر ناچاری بلکه با بهره‌گیری از فرصت‌های ناشی از موقعیت و در بطن کنش‌های قانونی دست به ارتکاب جرم می‌زنند. نگارندگان معتقدند حضور این اشخاص در بدنه حاکمیت، منجر به نوعی عادی‌سازی رفتارهای انحرافی در محیط‌های اداری شده و مانع از تشکیل یک اراده واحد علیه خسارت‌های اجتماعی محور می‌گردد. از آنجا که این افراد خود در فرآیند تدوین و اجرای قوانین نقش کلیدی دارند، با بهره‌گیری از خلاءهای موجود، عملاً از تثبیت وصف مجرمانه بر اعمال خود ممانعت به عمل می‌آورند. این وضعیت، ضرورت گذار از سیاست جنایی سزادهنده به سیاست جنایی ساختارگرا را ایجاب می‌کند.

۱. برای دیدن نمونه‌ای از این ابهامات نگاه کنید به این خبر منتشر شده از سوی رئیس سازمان زندان‌ها و اقدامات تامینی و تربیتی در ۷ تیر ۱۴۰۲ به نقل از سایت خبر آنلاین (۱۷۸۳۳۱۶/https://www.khabaronline.ir/news/).

۲-۲. ویژگی‌های بزه‌دیدگان

اولین ویژگی بزه‌دیدگان جرایم آسیب‌اجتماعی محور یقه‌سفیدان این است که قربانیان این جرایم، دانش لازم برای طرح دعوی مربوطه را ندارند و با قواعد فنی حقوقی از جمله رابطه سببیت و اثبات ورود زیان آشنایی نداشته و قدرت دفاع از خود را ندارند. به عبارت دیگر، بزه‌دیدگان قادر به احقاق حقوق خود نیستند و ضعیف بودنشان، مانع از دفاع و پیگیری قضایی به وسیله آن‌هاست (میرخلیلی، ۱۳۹۵: ۱۲). با توجه به تاثیر مستقیم یقه‌سفیدان بر سیاست‌مداران و سیاست‌های کلان دولت، ممکن است امید زیادی جهت احقاق حقوق بزه‌دیدگان وجود نداشته باشد. وقتی دولت به عنوان نهاد حاکمیتی در خصوص موضوعی اتخاذ تصمیم می‌کند، توده‌های مردم چگونه می‌توانند در مقابل این اقدام از خود دفاع نمایند؟! برخی از نویسندگان خارجی در توضیح این موضوع بیان داشته‌اند که توده مردم، برخلاف افسانه لیبرال دموکراسی، همیشه از محرومیت عمیق از قدرت بر قانون و سیاست حاکم بر زندگی‌شان رنج می‌برند (Davis & White, 2023: 90).

یکی دیگر از ویژگی‌های قربانیان، پراکندگی آن‌ها از نظر جغرافیایی است؛ فرض کنید چاله‌ای عمیق در آزارهای پرتردد وجود دارد و به دلیل افتادن خودروها درون این چاله، به برخی از خودروها خسارت وارد می‌شود؛ بزه‌دیدگان از شهرهای مختلفی هستند و با توجه به قواعد مربوط به صلاحیت محلی برای طرح دعوا، پرداخت هزینه کارشناسی، سختی حضور در جلسات رسیدگی دادگاه و به طور کلی پیگیری پرونده قضایی، ممکن است هیچ‌گاه دادخواستی برای الزام مقصر به پرداخت خسارت، تقدیم مراجع قضایی ننمایند و از طرح دعوا صرف نظر کنند.

گسترده بودن قربانیان از دیگر ویژگی‌های این دسته از جرایم است و بزه‌دیدگان قابل شناسایی نیستند. فرض شود یک شرکت تولیدی در ساعاتی از شب، نسبت به تخلیه پساب‌های خود در رودخانه‌های اطراف شرکت اقدام می‌کند و در نتیجه این اقدام آب آشامیدنی چندین روستای مجاور، آلوده می‌گردد. ممکن است اثرات این آلودگی، به یک‌باره بروز نکند و در طول سالیان متمادی این اثرات ظاهر شود و افرادی دچار بیماری شوند؛ بسیاری از این افراد، اطلاعی از منشا اصلی بیماری خود ندارند، حال آن‌که منشا اصلی آن، همان آب‌های آلوده‌ای است که مصرف نموده‌اند. چند سالی است که در فصول سرد سال، برخی کارخانجات از مازوت به عنوان سوخت خود استفاده می‌کنند و مازوت‌سوزی، آلودگی شدید هوا در برخی از مناطق کشور را در پی دارد. در نتیجه این

آلودگی، افراد زیادی راهی درمانگاه‌ها می‌شوند و آمار دقیقی از تعداد این افراد در دست نیست. ضمن اینکه بسیاری از آسیب‌دیدگان از مراجعه به مراکز درمانی خودداری می‌نمایند و همین‌امر، شناسایی و شمارش تعداد افراد بزه‌دیده را بیش از پیش دشوار می‌سازد. برخی نویسندگان به‌لحاظ گستره قربانیان آسیب‌های غیرمستقیم ناشی از سیاست‌های عمومی، برای جرایم آسیب اجتماعی محور ارزش و بهایی همسنگ با آسیب‌های عمدی قائل هستند (نوبهار و انصاری، ۱۳۹۷: ۱۹۷).

قربانیان جرایم یقه‌سفیدان جرایم آسیب اجتماعی محور، اغلب از طبقات محروم جامعه هستند. این امر در مقایسه بین مناطق به اصطلاح پایین شهر که طبقات متوسط و ضعیف جامعه در آن سکونت دارند، در مقایسه با محله‌های ثروتمندنشین، استنباط می‌شود؛ با این توضیح که سطح رفاه و بهداشت عمومی در مناطق پایین شهر، اغلب از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست و به همین دلیل احتمال ورود آسیب نیز بیشتر است؛ به‌عنوان مثال نظافت و روشنایی پارک‌ها در محله‌های ثروتمندنشین از وضعیت مطلوب‌تری برخوردار است و دولت برای این محله‌ها بودجه بیشتری اختصاص می‌دهد؛ وضعیت روشنایی خیابان‌ها در محله‌های اخیرالذکر مطلوب‌تر است و بنابراین جرایمی مانند سرقت یا تصادفات رانندگی کمتر رخ می‌دهد؛ در برخی از قسمت‌های محله‌های ضعیف‌نشین، معتادان زیر پل‌ها و معابر درحال مصرف موادمخدر هستند و سرنگ‌های آلوده در این مکان‌ها انباشته شده و ممکن است این آلودگی‌ها به کودکان منتقل شود و به بیماری‌های مانند ایدز و هپاتیت دچار شوند و در آینده به همسر و فرزندان خود نیز منتقل نمایند. برای توصیف این وضعیت، ضرب‌المثل "هر چی سنگه مال پای لنگه" در ذهن تداعی می‌گردد.

نگارندگان معتقدند که در این جرایم، پراکندگی قربانیان و دشواری در اثبات ضرر، حق تظلم‌خواهی را به امری صوری بدل می‌کند. وقتی زیان‌های کلان به واحدهای کوچک غیرقابل پیگیری تقسیم شوند، بزرگی خسارات و مسئولیت کیفری مرتکبان، در چشم همگان محو می‌گردد. لذا طبقات محروم به دلیل ناتوانی در اثبات حق، عملاً از چرخه حمایت‌های نظام عدالت کیفری خارج شده و این امر به استمرار چرخه آسیب‌های یقه‌سفیدان در ساختار جامعه منجر می‌شود.

۲-۳. ویژگی‌های خسارات

جرم‌شناسی از طریق تمرکز محدود، قادر به ارزیابی آسیب‌های غیرجرم‌انگیز نبوده است؛ این آسیب‌ها جرم‌انگاری نمی‌شوند، زیرا کسانی که قدرت جرم‌انگاری دارند، انجام این کار را در حیطه منافع خود نمی‌دانند (Wright, 2023: 129). امروزه قدرت ساختاری دستور لغو هرگونه سیستم نظارتی مربوط به عملکرد سرمایه را می‌دهد. با افزایش مشروعیت سازمان‌های تجاری، مشروعیت استدلال‌ها برای کنترل و نظارت بر روی آن‌ها کاهش یافته است (Hillyard & et al, 2004: 126).

از ویژگی‌های خسارت‌های جرایم آسیب اجتماعی محور جرایم یقه سفیدان، گسترده و متعدد بودن آسیب‌هاست. با این توضیح که در جرمی مثل ایراد صدمه بدنی عمدی، نتیجه جرم ورود صدمه به یک شخص معین است و یکی از اعضاء یا منافع شخص دچار صدمه می‌شود اما در موضوعاتی مثل آلودگی زیست‌محیطی در اثر دفع غیرمجاز پسماند یک شرکت تولیدی یا آلودگی هوا در شهرها، آسیب‌های متعدد و گسترده‌ای به وجود می‌آید؛ بسیاری از جانداران کشته می‌شوند و آب‌های زیرزمینی آلوده می‌شود؛ اشخاص به انواع سرطان‌ها دچار می‌شوند؛ بیماری‌های تنفسی و گوارشی افزایش می‌یابد؛ در مثال مربوط به وجود چاله در بزرگراه که در مباحث قبلی به آن اشاره شد، در بسیاری از موارد به چرخ‌های خودرو و در بسیاری دیگر به سیستم تعلیق و جلوبندی یا ... خسارت وارد می‌آید. ممکن است سرنشینان درون خودرو به شیشه جلو یا دیگر قسمت‌های اتاق برخورد کرده و صدمه بدنی به آنان وارد آید. تحقیقات نشان داده است در یک برهه زمانی خاص، پساب صنعتی کارخانه ذوب آهن اصفهان جهت تخلیه به آب‌های سطحی یا چاه‌های جاذب، فراتر از حد مجاز اعلامی از سوی سازمان محیط‌زیست بوده است (رحمانی، ۱۳۹۶: ۱۵۱). در نتیجه این اقدام شالیزارهای اطراف این کارخانه در شهرستان لنجان^۴، استخرهای پرورش ماهی اطراف و حتی آب زاینده‌رود تحت تاثیر این آلودگی قرار گرفته و خسارات بسیاری به انسان، سایر حیوانات و محیط‌زیست وارد می‌شود.

^۴ کارخانه ذوب آهن اصفهان در شهرستان لنجان استان اصفهان واقع شده است.

ویژگی دیگر خسارات جرایم خسارت اجتماعی محور این است که به دلیل عدم مشخص بودن منشا خسارت‌ها، این خسارات قابل تقویم و ارزیابی نیستند؛ چه بسا شخصی دچار عفونت ناشناخته ای شود که نتوان به منشا حقیقی آن پی برد؛ حال آنکه در واقع به دلیل آلودگی آب آشامیدنی، این عفونت برای وی حادث شده است.

دیگر ویژگی خسارات مذکور این است که هزینه‌های وارد بر جامعه، در مقایسه با جرایم یقه آبی‌ها، بسیار سنگین‌تر است؛ خسارات ناشی از عدم رعایت مقررات ناظر به کار و اشتغال و تجارت توسط مدیران و صاحبان صنایع و کارخانه‌ها و بنگاه‌های مالی و اقتصادی که خسارات حیاتی، جسمانی، روانی بر مردم وارد می‌کند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۰: ۱۰۲۷). در مقایسه با خسارات وارده توسط سارق محتویات خودرو یک بزه‌دیده خاص، بسیار بیشتر است و ممکن است، سال‌ها طول بکشد تا خسارات سنگین دسته نخست، جبران شود و در بسیاری از موارد نیز قابل جبران نیست.

علی‌رغم کمتر بودن جنبه‌های خشونت بار جرایم زمین‌لرزه‌ای یقه سفیدان نسبت به جرایمی مثل قتل و تجاوز، اما در مواردی بسیار مهم‌تر و وخیم‌تر هستند؛ به عنوان مثال وقتی یک شرکت داروسازی، خون‌آلوده وارد بازار می‌کند (کریم‌نیا و کریمی‌نیا، ۱۳۹۷: ۹۹) و به همین علت، افراد زیادی به کام مرگ فرستاده می‌شوند، این موضوع در مقایسه با قتل الف از سوی ب، جنبه‌های خشونت‌بار بسیار بیشتری دارد.

بنابراین واکاوی ویژگی خسارات نشان می‌دهد که در این جرایم، به دلیل پنهان بودن منشأ، امکان برآورد دقیق خسارت‌های جانی یا مالی، با چالش‌های جدی روبروست. ناتوانی در تقویم این خسارات، نباید از اهمیت آن‌ها بکاهد، چرا که این آسیب‌ها با هدف قرار دادن زیرساخت‌های اقتصادی، اجتماعی و ...، آثاری به مراتب عمیق‌تر از بزهکاری‌های سنتی بر پیکره جامعه بر جای می‌گذارند.

۳. عوامل گسترش جرایم خسارت اجتماعی محور یقه سفیدان

شناسایی علل و زمینه‌های گسترش جرایم یقه سفیدان در حوزه جرایم آسیب اجتماعی محور، ضرورتی تحلیلی برای درک ناکارآمدی‌های ساختاری در نظام عدالت کیفری است. نگارندگان بر این باورند که تا زمانی که ریشه‌های تولید آسیب در لایه‌های مدیریتی و اقتصادی واکاوی نشود، هرگونه واکنش کیفری تنها به برخورد با معلول محدود خواهد ماند. اهمیت بررسی این عوامل

در آن است که برخلاف بزهکاری‌های خرد، جرایم یقه‌سفیدان محصول فرصت‌های ناشی از ساختار قدرت و خلأهای نظارتی هستند. لذا تبیین این علل به ما اجازه می‌دهد تا فرآیند تبدیل قدرت اداری به ابزاری برای تولید خسارت را بازشناسی کنیم. در این مبحث، چهار محور کلیدی شامل ساختارهای اداری، استفاده از اصل بر تقوی به جای نظریه انتخاب عمومی، ضعف واکنش‌های افتراقی و چالش‌های نظام نظارتی از دیدگاه نگارندگان مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

۳-۱. ساختار نامناسب اداری

دغدغه تحول اداری و اصلاح رویه‌های اجرا و استفاده از ظرفیت‌های قانونی در بعد داخلی و ارائه پیشنهادها و برنامه‌هایی همچون حکمرانی خوب از سوی سازمان‌های بین‌المللی در راستای مبارزه با فساد اداری و مالی در دهه آخر قرن بیست، کلید توسعه عنوان شده است (پروین و دلبر، ۱۳۹۳: ۱۳۷). با این حال، بررسی نظام نظارتی در ایران نشان می‌دهد که به‌منظور تقویت بحث نظارت، مطابق با علم روز جامعه و جلوگیری از ترفندهای جدید و بی‌شمار دور زدن قانون، طرح و جدیتی دیده نمی‌شود (فرخ معینی و دیگران، ۱۳۹۹: ۱). فساد اداری در بردارنده‌ی مجموعه‌ای از جرائم پر دامنه از انواع جرائم اقتصادی و یقه‌سفیدان تا تمامی موارد مرتبط با عدم عملکرد درست سیستم‌ها، تبعیض در استخدام و موقعیت‌هایی است که مردم عادی به واسطه‌ی آن‌ها ناگزیر از پرداخت رشوه می‌گردند (محسنی، ۱۳۹۲: ۱۴۴).

نگارندگان معتقدند اختلال در نظام شایسته‌سالاری و جایگزینی روابط بر ضوابط در فرآیند جذب نیروی انسانی، نخستین گام در تشکیل هسته‌های بزهکاری در بدنه اداری است. هنگامی که در جذب نیروی انسانی، افراد با گزینش‌های فرمالیته و از روی رابطه یا پرداخت رشوه، جذب دستگاهی می‌شوند و صلاحیت ایشان به‌درستی احراز نمی‌شود، زمینه بروز جرایمی مثل اختلاس و ارتشا و... مهیا می‌شود و این موضوع یکی از عوامل گسترش جرایم یقه‌سفیدان در این حوزه می‌باشد.

موضوع دیگر اینکه کسانی که از وقوع جرم آگاهی دارند، عموماً به‌نوعی خودشان ذی‌نفع بوده و نقشی در وقوع جرم دارند و برای همین احتمال گزارش آن به مراجع نظارتی عملاً غیرممکن می‌گردد (UN Anti-Corruption Toolkit, 2002:183). در صورتی نیز که خودشان نقشی در وقوع جرم نداشته باشند، چشمان خود را به ارتکاب جرایم مدیران خود می‌بندند؛ زیرا بیم آن دارند که در صورت گزارش وقوع جرم، موقعیت فعلی خودشان در معرض خطر قرار گیرد؛ مثلاً مدیر متخلف جایگاه فعلی شخص گزارش‌دهنده را

۳-۲. استفاده از اصل بر تقوی به جای نظریه انتخاب عمومی

نگارندگان بر این باورند که یکی از علل گسترش جرایم یقه‌سفیدان، غلبه نگاه سنتی پیش‌فرض تقوا در رفتار کارگزاران است حال آن‌که، انتخاب و تصمیم‌گیری‌ها در بخش عمومی، اغلب بر اساس منفعت خصوصی افراد شکل می‌گیرد و کمتر جنبه منفعت و مصلحت عمومی دارد (الوانی، ۱۳۷۸: ۷). در نظریه انتخاب عمومی، اشخاص، اعم از حقیقی و حقوقی، خصوصی یا دولتی، کنشگرانی عقلانی هستند که هر یک اهداف متفاوتی دارند و با در نظر گرفتن محدودیت‌های موجود برای دستیابی به اهداف خود تلاش می‌کنند (خالقی و نوری زینال، ۱۳۹۹: ۴۴).

منطق انتخاب انسان، تابع نفعی است که در لحظه تصمیم‌گیری نهایی برای خود تشخیص می‌دهد؛ اما این که در آن لحظه بر اساس چه اطلاعاتی، در چه شرایطی و با تصور حصول چه نتایجی، چه چیزی را نفع خود تشخیص می‌دهد و معطوف به آن تشخیص، تصمیم می‌گیرد، نسبت به هر کنشگر، حتی در سطوح و مسئولیت‌های یکسان، متفاوت است (رمضانی خردمردی و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۴۱). نظریه انتخاب عمومی بر این نکته تأکید می‌کند که سیاست‌مداران و دیوان سالاران نیز مانند دیگر مردم، در بازار ترجیح منافع فردی و جمعی، به سوی منافع دسته اول کشیده می‌شوند و بر اساس خواسته‌ها و نیازهای خویش عمل می‌کنند (ملک‌محمدی، ۱۳۸۶: ۲۰۶). سیاست‌مداران نیز افرادی هستند که بر اساس منافع شخصی خود عمل می‌کنند و این اندیشه، خلاف اندیشه سنتی و رایج است که می‌پندارد سیاستمداران و سیاست‌گذاران همواره خیر و مصلحت عمومی را مبنای تصمیم‌گیری و عمل خویش قرار می‌دهند (خالقی و نوری زینال، ۱۳۹۹: ۴۷).

واکاوی تقابل میان نظریه انتخاب عمومی و اصل بر تقوا نشان می‌دهد که ساده‌انگاری بزهکاری کارگزاران و فرض خیرخواهی آنان برای دولت و مردم، منجر به نوعی خلأ نظارتی شده و اصل تقوا تنها به عنوان پوششی برای پنهان‌سازی تضاد منافع و تداوم آسیب‌های کلان عمل خواهد کرد. نگارندگان بر این عقیده‌اند که تکیه بر اصل تقوی بدون در نظر گرفتن محرک‌های منفعت‌جویانه شخصی، عملاً به معنای نادیده گرفتن موقعیت‌های پیش‌جنایی در نهادهای قدرت و در نهایت منجر به گسترش جرم می‌گردد.

۳-۳. ضعف نظام کیفری در واکنش افتراقی

اگرچه در بعضی نظام‌های حقوقی تمایل به تحمیل اماره مجرمیت به جای اصل براءت در خصوص متهمان جرایم اقتصادی وجود دارد ولی به لحاظ فقدان مجوز قانونی و تشریفات خاص دادرسی عملاً امکان اعمال چنین فرآیندی در رسیدگی‌های کیفری فراهم نیست و در نتیجه قاضی ناچار است تا همان قوانین و تشریفات را که راجع به سایر متهمان عادی در جرایم خود اعمال می‌کرده است را در خصوص متهمان یقه‌سفید جرایم اقتصادی نیز اعمال کند (انصاری و دیگران، ۱۴۰۱: ۱۰۰۱). با توجه به اهمیت جرایم یقه‌سفیدان و آثار زیانبار اجتماعی آن، اهتمام جدی و برنامه‌ریزی دقیق در نظارت بر رفتار مرتکبین این گونه جرایم الزامی است (یعقوبی و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۱۶) و سیاست کیفری افتراقی در مقابله با جرایم یقه‌سفیدها بدان جهت که از نگاه جرم‌شناسی در دسته مجرمان فوق‌العاده خطرناک قرار می‌گیرند، ضروری است (میرخلیلی، ۱۳۹۵: ۳۶).

این واکنش افتراقی هم در تشریفات مربوط به رسیدگی و هم در مقررات ماهوی لازم است. جرایم یقه‌سفیدی خسارت اجتماعی محور که ابتدا بایستی ضوابط حاکم بر آن در قانون مشخص و تعریف شود، باید با سختگیری‌هایی مثل ممنوعیت استفاده از نهادهای ارفاقی همچون آزادی مشروط، تعلیق اجرای مجازات و اجرای حبس تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی (پابند) مواجه باشند والا نمی‌توان امید به پیشگیری و مهار این جرایم داشت.

بسیاری از رفتارهای آسیب‌زا به افراد و مصالح جمعی که توسط یقه‌سفیدان انجام می‌شود، جرم‌انگاری نشده‌اند و بعضاً رفتارهای هم که جرم‌انگاری شده‌اند از شدت کافی برخوردار نیستند. مثلاً مجازات دفع غیرمجاز مواد زاید یا ریختن مواد مسموم کننده در رودخانه‌ها مطابق ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی کتاب تعزیرات مصوب ۱۳۷۵^۱، تا یک سال حبس است. مدیر شرکت تولیدی یا صنعتی که مرتکب این رفتارهای مجرمانه می‌شود و سودهای بسیاری از قبیل ارتکاب جرم نصیبش می‌شود، در زمان سنجش سود و زیان رفتار، به احتمال زیاد ارتکاب جرم را برمی‌گزیند؛ زیرا مجازات قانونی (حبس تا یک سال) از شدت کافی برخوردار نبوده و

۱. ماده ۶۸۸ مقرر می‌دارد: «هر اقدامی که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود از قبیل آلوده کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده، دفع غیربهداشتی فضولات انسانی و دامی و مواد زاید، ریختن مواد مسموم کننده در رودخانه‌ها، زباله در خیابان‌ها و کشتار غیرمجاز دام، استفاده غیرمجاز فاضلاب خام یا پس آب تصفیه‌خانه‌های فاضلاب برای مصارف کشاورزی ممنوع می‌باشد و مرتکبین چنانچه طبق قوانین خاص مشمول مجازات شدیدتری نباشند به حبس تا یک سال محکوم خواهند شد».

امکان اعمال نهادهای ارفاقی همچون آزادی مشروط، تعلیق اجرای مجازات و اجرای حبس تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی (پابند) نیز وجود دارد.

به نظر نگارندگان، اصرار بر تشریفات سنتی در مواجهه با چنین جرایمی که واجد پیچیدگی فنی و چنین مجرمانی که دارای قدرت نفوذ در میان مدیران سطوح بالا هستند، عملاً به معنای اعطای مصونیت به مرتکبان است. لذا ضرورت دارد که واکنش افتراقی نه به‌عنوان یک گزینش سلیقه‌ای، بلکه به‌عنوان مکانیسمی برای اعاده توازن قدرت در فرآیند دادرسی و تضمین پاسخگویی در برابر آسیب‌های کلان خسارات اجتماعی بازتعریف شود.

۳-۴. چالش‌های نظام نظارتی

تحقیق، پیگیری و افشاء فساد از حساسیت ویژه‌ای برای دولت برخوردار بوده و موجب تضعیف و شرمساری آن می‌گردد. هرچند وجود چنین جرائمی در هر نظام اداری تا حدی اجتناب‌ناپذیر است ولی در هر حال دولت موفق در کشف مفاسد اداری، به‌نوعی مدیریت و توان اجرائی خود را مورد سؤال قرار داده است (محسنی، ۱۳۹۲: ۱۴۴-۱۴۵). این موضوع از دو جنبه قابل بحث است.

از یک‌سو، مرتکب بسیاری از جرایم خسارت اجتماعی محور یقه‌سفیدان، دولت و نهادهای وابسته به آن هستند. در خصوص جرایم اشخاص حقوقی در حقوق عمومی مطابق تبصره ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲^۱ تحمیل مسئولیت کیفری به دولت و سازمان‌های دولتی در جایی که تصدی‌گری می‌کنند، امکان‌پذیر است و درجائی که اعمال حاکمیت می‌کنند، امکان‌پذیر نیست و تحمیل مسئولیت کیفری به دولت در کارهای حاکمیتی با فلسفه وجودی آن‌ها ناسازگار است (منصورآبادی، ۱۴۰۱: ۲۶۶-۲۶۷). مثلاً وقتی اقدامات انجام شده برای استفاده از مازوت به جای گاز در فصول سرد سال، به دلیل کمبود گاز در کشور و برای صرفه‌جویی در مصرف آن باشد، به‌راستی نمی‌توان دولت را در این حالت تحت پیگرد قضایی قرار داد و مجازات کرد. از سوی دیگر، در صورتی که

۱. ماده ۲۰ ق.م.ا مقرر می‌دارد: «در صورتی که شخص حقوقی براساس ماده (۱۴۳) این قانون مسؤول شناخته شود، با توجه به شدت جرم ارتكابی و نتایج زیان بار آن به یک تا دو مورد از موارد زیر محکوم می‌شود، این امر مانع از مجازات شخص حقیقی نیست: الف- انحلال شخص حقوقی ب- مصادره کل اموال پ- ممنوعیت از یک یا چند فعالیت شغلی یا اجتماعی به طور دائم یا حداکثر برای مدت پنج سال ت- ممنوعیت از دعوت عمومی برای افزایش سرمایه به طور دائم یا حداکثر برای مدت پنج سال ث- ممنوعیت از اصدار برخی از اسناد تجاری حداکثر برای مدت پنج سال ج- جزای نقدی چ- انتشار حکم محکومیت به وسیله رسانه‌ها تبصره- مجازات موضوع این ماده، در مورد اشخاص حقوقی دولتی و یا عمومی غیر دولتی در مواردی که اعمال حاکمیت می‌کنند، اعمال نمی‌شود».

مرتکبان جرایم یقه‌سفیدی کارگزاران حکومتی باشند، توده‌های مردم واکنش جدی‌تری به موضوع خواهند داشت و ارتکاب این رفتارها از سوی افراد حکومتی را قبیح‌تر می‌دانند.

همین رفتارهای رانت‌جویانه مقامات عدالت‌کیفری و ارتکاب جرایم یقه‌سفیدی از سوی کارگزاران دولتی، سبب می‌شود تا شهروندان، آن‌ها را حافظان امنیت خود ندانند و این امر موجب می‌شود تا شهروندان تمایلی به همکاری با دستگاه عدالت‌کیفری نداشته باشند که خود می‌تواند تبعات منفی بسیاری به همراه داشته باشد. از جمله آن‌که از اعلام وقوع جرم اجتناب ورزند و عدم همکاری با ضابطان در نهایت به دشواری امر تعقیب می‌انجامد و اجرای عدالت، یعنی کشف حقیقت و اجرای مجازات علیه مجرمان واقعی را، دشوار و یا غیرممکن می‌سازد (خالقی و نوری زینال، ۱۳۹۹: ۵۲).

همچنین از منظر کلی یکی از دلایل عدم موفقیت نظارت و بازرسی در ایران، تعدد مراکز نظارت و بازرسی و وجود سازمان‌های موازی و عدم هماهنگی و ارتباط نظام‌مند برای تبادل اطلاعات میان آن‌ها می‌باشد (فرخ معینی و دیگران، ۱۳۹۹: ۵؛ اخوان کاظمی، ۱۳۹۰: ۳۱؛ حیدریان دولت‌آبادی و علی‌اکبری بابوکانی، ۱۴۰۳: ۱۸۳). اقدامات انجام شده از سوی سازمان بازرسی کل کشور، وزارت اطلاعات، سازمان اطلاعات سپاه و فراجا ممکن است با یکدیگر هم‌پوشانی و در مواقعی تعارض داشته باشد و علاوه بر اتلاف زمان و هزینه، این احتمال وجود دارد که در نتیجه این تعارضات، یقه‌سفیدان سود برند و سبب کاهش کارایی نظام نظارتی می‌شود.

بنابراین واکاوی نظام نظارتی حاکم نشان می‌دهد که بن‌بست فعلی، محصول امری است که در آن، ناظر و نظارت‌شونده در لایه‌هایی از پیوندهای حاکمیتی به هم گره خورده‌اند. نگارندگان بر این باورند که استثنا کردن اعمال حاکمیتی از مسئولیت کیفری، عملاً به معنای پذیرش رسمی آسیب‌های کلان در پوشش مصلحت است. تا زمانی که مکانیسم‌های نظارتی از نظر مالی و ساختاری کاملاً از بدنه قدرت اجرایی مستقل نشوند و وظیفه هر یک از دستگاه‌های نظارتی و اطلاعاتی از یکدیگر تفکیک نشود، نمی‌توان با رفتارهای خسارت اجتماعی محور یقه‌سفیدان مبارزه کرد.

نتیجه و پیشنهادها

برآیند مطالعات این پژوهش نشان می‌دهد که جرایم یقه‌سفیدان، فراتر از تعاریف محدود کلاسیک، در قالب آسیب‌های زیولوژیک تجلی می‌یابند که همانند موربانه ارکان سلامت و توسعه جامعه را سست می‌کنند. نگارندگان معتقدند که گذار از رویکرد فردمحور ساترلند به سمت تحلیل بسترهای جرم‌زای ساختاری، ضرورت بازنگری در سیاست جنایی را اثبات می‌کند. یافته‌های این نوشتار دلالت بر این دارد که تا زمانی که فرآیندهای دادرسی پیچیده موجب انصراف بزه‌دیدگان از مطالبه خسارت شود، مهار این دسته از جرایم ناممکن خواهد بود.

نگارندگان راهکارهای زیر را جهت مهار جرایم یقه‌سفیدان خسارت‌اجتماعی آسیب‌محور پیشنهاد می‌دهند:

۱. در حوزه تقنین و دادرسی، با توجه به یافته پژوهش مبنی بر پیچیدگی فنی و بار اثبات، مجلس شورای اسلامی با همکاری قوه قضائیه مکلف شوند نسبت به تدوین و تصویب قانون آیین دادرسی افتراقی جهت مقابله با این جرایم اقدام نمایند. در این راستا، ایجاد شعب ویژه و حذف نهادهای ارفاقی (نظیر آزادی مشروط و پابند الکترونیک) برای مجرمان یقه‌سفید، با هدف افزایش هزینه جرم و بازگرداندن بازدارندگی کیفر، ضرورت دارد.

در حوزه کشف جرم و انجام وظیفه ضابطیت این دادرسی افتراقی و جهت مقابله با موازی‌کاری و تعارض منافع در نهادهای ناظر، نسبت به تمرکز وظایف در یک نهاد واحد (نظیر پلیس امنیت اقتصادی فراجا یا وزارت اطلاعات) اتخاذ تصمیم گردد تا از اتلاف زمان و هزینه جلوگیری شود. همچنین، سازمان بازرسی کل کشور موظف است با استقرار سامانه‌های نظارت آنلاین و هوشمند، لایه‌های پنهان اداری را کشف و شناسایی و در اختیار ضابطین مربوطه قرار دهد.

۲. جهت حمایت از بزه‌دیدگان و پیشگیری، با اجرای دقیق قوانین مبارزه با پولشویی، نسبت به توقیف و مصادره فوری عواید حاصل از جرم اقدام گردد و قسمتی این وجوه مستقیماً برای جبران خسارت بزه‌دیدگان هزینه گردد.

۳. قوه قضائیه و دادستان‌ها مکلف شوند نسبت به ارائه آموزش‌های تخصصی به مقامات قضایی و ضابطان مربوطه برای افزایش درک آن‌ها از جرایم خسارت‌اجتماعی محور یقه‌سفیدان اقدام نمایند تا تشخیص رفتارهای مجرمانه در پوشش فعالیت‌های قانونی تسهیل گردد.

الف) منابع فارسی

۱. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۹۰). چالش ها و موانع نظارت در جمهوری اسلامی ایران. رهیافت انقلاب اسلامی. ۱۷: ۲۵-۴۶. (اخوان کاظمی، ۱۳۹۰)
۲. انصاری، محمد مهدی، یوسف زاده، علی، شادمان فر، محمد رضا (۱۴۰۱). بررسی عوامل موثر در وقوع فساد اقتصادی و چالش های سیاست کیفری ایران در مبارزه با جرایم اقتصادی. جامعه شناسی سیاسی ایران. ۲۴: ۹۹-۱۰۵. (انصاری و دیگران، ۱۴۰۱)
۳. باوی، علیرضا؛ گلدوست جوئیاری، رجب؛ غلامی، حسین (۱۳۹۹). آسیب شناسی سیاست کیفری ایران در حوزه جرایم اقتصادی. تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری. ۴۳: ۱۱-۳۲. (باوی و دیگران، ۱۳۹۹)
۴. پروین، خیراله؛ دلیر، حسین (۱۳۹۳). ارزیابی و اصلاح فرآیندهای اداری در آیین سازمان بازرسی کل کشور. پژوهش حقوق عمومی. ۱۵: ۱۱۱-۱۴۰. (پروین و دلیر، ۱۳۹۳)
۵. پیکا، ژرژ (۲۰۲۰). جرم شناسی. ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی (۱۳۹۳). چاپ سوم، تهران: نشر میزان. (پیکا: نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۳)
۶. حیدریان دولت آبادی، محمد جواد؛ علی اکبری بابوکانی، احسان (۱۴۰۳). تحلیل حقوقی و ساختاری مقام ناظر در اجرای سیاست رقابتی (مطالعه تطبیقی: ایران و ایالات متحده آمریکا). فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی. ۷: ۱۵۲-۱۹۱. (حیدریان دولت آبادی و علی اکبری بابوکانی، ۱۴۰۳)
۷. خالقی، علی، نوری زینال، المیرا (۱۳۹۹). تضمین حقوق متهم در فرآیند کیفری در پرتو نظریه انتخاب عمومی. مطالعات حقوق کیفری و جرم شناسی. ۵۰: ۴۱-۶۶. (خالقی - نوری زینال، ۱۳۹۹)
۸. رایجیان اصلی، مهرداد (۱۴۰۲). درآمدی بر جرم شناسی. چاپ چهارم. تهران: انتشارات سمت. (رایجیان اصلی، ۱۴۰۲)
۹. رحمانی، حمیدرضا (۱۳۹۶). اثرات پساب بر کیفیت خاک و آب های زیرزمینی (مطالعه موردی ذوب آهن اصفهان). مدیریت اراضی. ۵: ۱۵۱-۱۶۴. (رحمانی، ۱۳۹۶)
۱۰. رضائی، محمد جواد؛ موحدی بک نظر، مهدی (۱۳۹۶). تبیین و ارزیابی نظریه انتخاب عمومی. بررسی مسائل اقتصاد ایران. ۴: ۸۹-۱۱۴. (رضائی و موحدی بک-نظر، ۱۳۹۶)
۱۱. رضائی خردمردی، حسین؛ احمدی، حمید؛ ذاکریان امیری، مهدی (۱۳۹۹). انگیزه کنشگران در سیاستگذاری عمومی: نگاهی نو به نفع شخصی در نظریه انتخاب عمومی. سیاستگذاری عمومی. ۶: ۱۳۱-۱۴۴. (رضائی خردمندی و دیگران، ۱۳۹۹)
۱۲. شمس ناتری، محمد ابراهیم؛ شهریاری، بهمن (۱۳۹۴). ماهیت جرم شناختی رفتارهای منتهی به مخاطرات در مکتب نوظهور زمینلرزه. مدیریت مخاطرات محیطی. ۲: ۳۲۵-۳۴۰. (شمس ناتری و شهریاری، ۱۳۹۴)
۱۳. صادقی، سالار؛ فانی، رضا؛ موثقی، حسن (۱۳۹۹). واکاوی مبانی جرم شناختی مسئولیت کیفری دولت. پژوهشنامه حقوق کیفری. ۲۲: ۱۰۹-۱۲۵. (صادقی و دیگران، ۱۳۹۹)
۱۴. عمرانی فر، عدنان؛ شیداییان، مهدی؛ بیرنگ، یگانه (۱۴۰۱). زمینلرزه: بررسی موردی حقوق مصرف کنندگان (چالش ها و راهکارها). مجله آموزه های فقه و حقوق جزا. ۳: ۹۵-۱۱۴. (عمرانی فر و دیگران، ۱۴۰۱)

۱۵. فرخ معینی، اسماعیل، بهنیا، فرهاد، احمد رضا؛ داداش نژاد، داوود (۱۳۹۹). بررسی چالش‌ها و موانع اعمال نظارت واقعی در دستگاه‌های اجرایی از دیدگاه قانون و اسلام، فقه و تاریخ تمدن، ۶(۴): ۶-۱. (فرخ معینی و دیگران، ۱۳۹۹)
۱۶. کریم‌نیا سحر، کریمی‌نیا مریم (۱۳۹۷). امکان‌سنجی ایجاد صندوق تضمین خسارت حوادث پزشکی در ایران. مجله علمی پژوهشی حقوق پزشکی، ۱۲(۴۴): ۹۵-۱۱۵ (کریم‌نیا و کریمی‌نیا، ۱۳۹۷)
۱۷. محسنی، فرید (۱۳۹۲). پیشگیری از فساد اداری با تأکید بر فناوری اطلاعات. فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضائی، ۱۸(۶۱): ۱۹۴-۱۷۴. (محسنی، ۱۳۹۲)
۱۸. محمدیان امیری، امیر (۱۳۹۳). بررسی رابطه میان متغیرهای مرتبط با طرح هندسی و ساختار راه با تصادفات. مرکز تحقیقات کاربردی پلیس راهنمایی و رانندگی ناجا. (محمدیان امیری، ۱۳۹۳)
۱۹. ملک محمدی، حمیدرضا (۱۳۸۶). تخت بی‌بخت؛ بازاندیشی مفهومی نظریه انتخاب عمومی. فصلنامه سیاست، ۳۷(۱): ۲۰۱-۲۰۹. (ملک محمدی، ۱۳۹۱)
۲۰. منصور آبادی، عباس (۱۴۰۱). مختصر حقوق جزای عمومی. چاپ چهارم. تهران: نشر میزان. (منصور آبادی، ۱۴۰۱)
۲۱. موسوی فرد، سید محمد رضا؛ بهادر، فرشید؛ شمسی زاد، زهرا (۱۴۰۳). آسیب‌های حاکمیت سیاسی ناکارآمد در کشورهای توسعه نیافته در رویکرد جرم‌شناسی نظری مبتنی بر نظریه پنجره‌های شکسته. دوفصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۱(۱): ۳۱۵-۳۴۳. (موسوی فرد و دیگران، ۱۴۰۳)
- [10.22034/jclc.2024.718658](https://doi.org/10.22034/jclc.2024.718658) doi:
۲۲. میرخلیلی، سید محمود (۱۳۹۵). بزهکاری یقه‌سفیدها از منظر امام علی. مجله حقوق اسلامی، ۱۳(۵۱): ۷-۳۹. (میرخلیلی، ۱۳۹۵)
۲۳. میرخلیلی، سید محمود (۱۴۰۲). جرم‌شناسی. چاپ چهارم. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. (میرخلیلی، ۱۴۰۲)
۲۴. ناظمی پور، محمد رضا؛ رایجیان اصلی، مهرداد؛ محمودی جانکی، فیروز؛ الهی منش، محمد رضا (۱۴۰۱). رویکرد آسیب اجتماعی‌شناسی به جرم حکومتی و کاربست پاسخ-گذاری به آن. مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۱۰(۲۰): ۳۵۱-۳۹۰. (ناظمی پور و دیگران، ۱۴۰۱)
۲۵. نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۹۰). از جرم‌شناسی تا آسیب اجتماعی‌شناسی. مجله تحقیقات حقوقی، ضمیمه ۵۶: ۱۰۱۵-۱۰۳۲. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۰)
۲۶. نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ هاشم بیکی، حمید (۱۴۰۱). دانشنامه جرم‌شناسی. چاپ ششم. تهران: انتشارات گنج دانش. (نجفی ابرندآبادی و هاشم بیکی، ۱۴۰۱)
۲۷. نوبهار، رحیم؛ انصاری، اسماعیل (۱۳۹۷). مطالعه آسیب‌های مربوط به تمامیت جسمانی از دیدگاه آسیب اجتماعی‌شناسی. مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۱۰: ۲۰۷-۱۸۵. (نوبهار و انصاری، ۱۳۹۷)
۲۸. الوانی، سید مهدی (۱۳۷۸). نظریه انتخاب عمومی و ضرورت تحول در ساختار اداری. مطالعات مدیریت بهبود و تحول، ۶(۲۳): ۱۹-۵. (الوانی، ۱۳۷۸)
۲۹. یعقوبی، علی؛ آقایی، جان احمد؛ کاردوست جورشری، مژگان (۱۳۹۳). رویکردهای جرم‌شناختی جرایم یقه‌سفیدها. پژوهش‌نامه حقوق کیفری، ۵(۲): ۱۹۱-۲۲۰. (یعقوبی و دیگران، ۱۳۹۳)

(ب) منابع انگلیسی:

- 30-Anti-Corruption Toolkit, UN Guidelines for Successful Investigation into Corruption, Tool 28, volume1, 2002
- 31-Bakan J., The Corporation: A pathological pursuit of profit and power. New York: Free Press. 2004

- 32-Canning, V. and Tombs, S. (2021), From Social Harm to Zemiology, London: Routledge
- 33-David W. Jones, Understanding criminal behaviour: psychosocial perspectives on criminality and violence, Second Edition, New York: Routledge, 2020
- 34-Edward J. Wright, Decolonizing Zemiology: Outlining and Remediating the Blindness to (Post)colonialism Within the Study of Social Harm, Critical Criminology, 31,2023
- 35-Hillyard P., Pantazis C., Tombs S. & Gordon D., 2007. Social harm” and its limits? In: Social Justice and Criminal Justice. London: Centre for Crime and Justice Studies
- 36-Hillyard, P., Pantazis, C., Tombs, S. and Gordon, D., eds. (2004) Beyond Criminology? Taking Harm Seriously. London: Pluto Press
- 37-Hopici, Adrian (2016), The Zemiology of Psychiatric Medication, York University Criminological Review, Vol.1.
- 38-Howard Davis and Holly White, For a Zemiology of Politics, Journal of White Collar and Corporate Crime, Volume 4, Issue 2, June 2023
- 39-Jones, David W. (2020) Understanding Criminal Behavior Psychosocial Perspectives on Criminality and Violence. 2nd edition. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge
- 40-Michel ,Cedric, White-Collar Crime, The Encyclopedia of Crime and Punishment,2015

ج)سایت های خبری

41-<https://www.khabaronline.ir>

42-<https://www.irna.ir>

43-<https://www.mehrnews.com>

44-<https://www.tasnimnews.com>

45-<https://dadgostari-yz.eadl.ir>

46-<https://www.irna.ir>

References:

1. Akhavan Kazemi, B. (2011). Challenges and barriers of supervision in the Islamic Republic of Iran. *Islamic Revolution Approach*, 17, 25-46. (In Persian)
2. Alvani, S. M. (1999). Public choice theory and the necessity of transformation in administrative structure. *Management Studies in Improvement and Evolution*, 6(23-24), 5-19. (In Persian)
3. Ansari, M. M., Yousefzadeh, A., & Shadmanfar, M. R. (2022). Investigating factors affecting the occurrence of economic corruption and challenges of Iran's criminal policy in combating economic crimes. *Political Sociology of Iran*, 24, 994-1005. (In Persian)
4. Anti-Corruption Toolkit, UN Guidelines for Successful Investigation into Corruption, Tool 28, volume1, 2002
5. Bakan J., The Corporation: A pathological pursuit of profit and power. New York: Free Press. 2004
6. Bavi, A., Goldoust Jouybari, R., & Gholami, H. (2020). Pathology of Iran's criminal policy in the field of economic crimes. *Private and Criminal Law Research*, 43, 11-32. (In Persian)
7. Canning, V. and Tombs, S. (2021), From Social Harm to Zemiology, London: Routledge
8. David W. Jones, Understanding criminal behaviour: psychosocial perspectives on criminality and violence, Second Edition, New York: Routledge, 2020
9. Edward J. Wright, Decolonizing Zemiology: Outlining and Remediating the Blindness to (Post)colonialism Within the Study of Social Harm, *Critical Criminology*, 31, 2023
10. Farrokh Moeini, E., Behniafar, A. R., & Dadashnejad, D. (2020). Investigating challenges and barriers to implementing real supervision in executive bodies from the perspective of law and Islam. *Jurisprudence and History of Civilization*, 6(4), 1-6. (In Persian)
11. Heydarian Dolatabadi, M., & Aliakbari Babukani, E. (2025). Legal and structural analysis of the supervisory authority in implementing competitive policy (comparative study: Iran and U.S.A). *Journal of Research and Development in Comparative Law*, 7(25), 152-191. Doi: [10.22034/law.2024.2035389.1413](https://doi.org/10.22034/law.2024.2035389.1413) (In Persian)
12. Hillyard P., Pantazis C., Tombs S. & Gordon D., 2007. Social harm” and its limits? In: Social Justice and Criminal Justice. London: Centre for Crime and Justice Studies
13. Hillyard, P., Pantazis, C., Tombs, S. and Gordon, D., eds. (2004) Beyond Criminology? Taking Harm Seriously. London: Pluto Press
14. Hopici, Adrian (2016), The Zemiology of Psychiatric Medication, York University Criminological Review, Vol.1.
15. Howard Davis and Holly White, For a Zemiology of Politics, *Journal of White Collar and Corporate Crime*, Volume 4, Issue 2, June 2023
16. <https://dadgostari-yz.eadl.ir>
17. <https://www.irna.ir>
18. <https://www.irna.ir>
19. <https://www.khabaronline.ir>
20. <https://www.mehrnews.com>
21. <https://www.tasnimnews.com>
22. Jones, David W. (2020) Understanding Criminal Behavior Psychosocial Perspectives on Criminality and Violence. 2nd edition. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge
23. Karimnia, S., & Kariminia, M. (2018). Feasibility of creating a guarantee fund for medical accident damages in Iran. *Scientific Journal of Medical Law*, 12(44), 95-115. (In Persian)
24. Khaleghi, A., & Nouri Zeinal, E. (2020). Guaranteeing the rights of the accused in the criminal process in light of public choice theory. *Criminal Law and Criminology Studies*, 50(1), 41-66. (In Persian)

25. Malek Mohammadi, H. R. (2007). Unlucky throne; Conceptual rethinking of public choice theory. *Politics Quarterly*, 37(1), 201-209. (In Persian)
26. Mansourabadi, A. (2022). *Concise general criminal law* (4th ed.). Mizan. (In Persian)
27. Michel ,Cedric, White-Collar Crime, The Encyclopedia of Crime and Punishment,2015
28. Mirkhalili, S. M. (2016). White-collar delinquency from Imam Ali's perspective. *Islamic Law Journal*, 13(51), 7-39. (In Persian)
29. Mirkhalili, S. M. (2023). *Criminology* (4th ed.). Hawzah and University Research Institute. (In Persian)
30. Mohammadian Amiri, A. (2014). *Investigation of the relationship between variables related to geometric design and road structure with accidents*. NAJA Traffic Police Applied Research Center. (In Persian)
31. Mohseni, F. (2013). Administrative corruption prevention with emphasis on information technology. *Quarterly Journal of Judicial Law Perspectives*, 18(61), 174-194. (In Persian)
32. Mousavi Fard, S. M. R., Bahador, F., & Shamsizad, Z. (2024). The harms of inefficient political governance in underdeveloped countries in a theoretical criminological approach based on the broken windows theory. *Research and Development in Criminal Law and Criminology*, 1(1), 315-343. doi: [10.22034/jclc.2024.718658](https://doi.org/10.22034/jclc.2024.718658) (In Persian)
33. Najafi Abrandabadi, A. H. (2011). From criminology to social harmology. *Legal Research Quarterly*, 56(Suppl.), 1015-1032. (In Persian)
34. Najafi Abrandabadi, A. H., & Hashembeiki, H. (2022). *Encyclopedia of criminology* (6th ed.). Ganj-e Danesh. (In Persian)
35. Nazemipour, M. R., Rayeijan Asli, M., Mahmoudi Janaki, F., & Elahimanesh, M. R. (2022). Social harmology approach to state crime and application of responding to it. *Criminal Law and Criminology Research*, 10(20), 351-390. (In Persian)
36. Nobahar, R., & Ansari, E. (2018). Study of harms related to physical integrity from the perspective of social harmology. *Criminal Law and Criminology Studies*, 10, 185-207. (In Persian)
37. Omranifar, A., Sheidayian, M., & Beirang, Y. (2022). Zemiology; A case study of consumer rights (Challenges and solutions). *Journal of Jurisprudence and Criminal Law Doctrines*, 1(3), 95-114. (In Persian)
38. Parvin, K., & Delbar, H. (2014). Evaluation and reform of administrative processes in the mirror of the General Inspection Organization. *Public Law Research*, 15(42), 111-140. (In Persian)
39. Picca, G. (2014). *Criminology* (A. H. Najafi Abrandabadi, Trans.; 3rd ed.). Mizan. (In Persian)
40. Rahmani, H. R. (2017). Effects of wastewater on soil and groundwater quality (Case study: Esfahan Steel Company). *Land Management*, 5(2), 151-164. (In Persian)
41. Ramezani Kheradmardi, H., Ahmadi, H., & Zakerian Amiri, M. (2020). Motivation of actors in public policy; A new look at self-interest in public choice theory. *Public Policy*, 6(3), 131-144. (In Persian)
42. Rayeijan Asli, M. (2023). *An introduction to criminology* (4th ed.). Samt. (In Persian)
43. Rezaei, M. J., & Movahedi Beknazar, M. (2017). Explanation and evaluation of public choice theory. *Survey of Iran's Economic Issues*, 4(1-7), 89-114. (In Persian)
44. Sadeghi, S., Fani, R., & Movassaghi, H. (2020). Analyzing the criminological bases of the state's criminal responsibility. *Criminal Law Research*, 22, 109-125. (In Persian)
45. Shams Nateri, M. E., & Shahriari, B. (2015). Criminological nature of behaviors leading to hazards in the emerging school of zemiology. *Environmental Hazards Management*, 2(3), 325-340. (In Persian)
46. Yaghoubi, A., Aghaei, J. A., & Kardoost Joushari, M. (2014). Criminological approaches to white-collar crimes. *Criminal Law Research*, 5(2), 191-220. (In Persian)

A look at white-collar crimes from the perspective of Zemiology

Abstract

One of the famous classifications of criminals in criminology is their division into white-collar and blue-collar criminals. White-collar criminals, who are considered dangerous criminals, have a well-groomed appearance and are from the middle and upper classes of society. In the science of law, causing damage and the existence of a causal relationship between the harmful act and the result are necessary for the realization of the guarantee, and social damage-oriented criminology, compared to criminal law, deals with social issues from a higher perspective. Failure to comply with work-related and job-related regulations, environmental, economic and trade-related issues by owners of workshops and factories and financial and economic enterprises that impose extensive physical, psychological, etc. damages on members of society, are examples of behaviors studied in social damage-oriented criminology. Despite the adoption of various laws, the criminal justice system does not have a significant ability to prevent the repetition of white-collar social damage-oriented crimes. The present study, in response to the question of what factors cause the spread of white-collar crimes from the perspective of social damage-oriented criminology (sociological damage), and what solutions are proposed to deal with them, has reached the conclusion using the descriptive-analytical method and the library data collection method that the harmful behavior of white-collar workers is not identified and criminalized in the criminal justice system and criminology, and until these behaviors are explicitly criminalized, their detection and prosecution will be more difficult. The multiplicity of parallel organizations for inspection and supervision, lack of coordination and systematic communication for the exchange of information between them, along with the inappropriate administrative structure, are considered to be the most important factors in the spread of white-collar crimes. It is also necessary to formulate and implement a differentiated criminal policy regarding the handling of the aforementioned white-collar crimes.